

TA'LIMDA CHATGPT TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI VA MUAMMOLARI

Sharipova Munira Jo'rayevna

Namangan Davlat Texnika Universiteti

2-son akademik litseyi

informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola ta'lim sohasida ChatGPT sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanishning afzalliklari va muammolarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada ChatGPT-ning o'quvchilar va o'qituvchilar faoliyatiga ta'siri, individual ta'lim imkoniyatlari, darsga tayyorgarlik jarayonini soddalashtirish, shuningdek, akademik halollik, ma'lumotlar xavfsizligi va texnologiyaga ortiqcha bog'liqlik kabi muammolar aniq statistik ma'lumotlar va tadqiqot natijalari asosida ko'rib chiqilgan. Xulosa sifatida ChatGPT-ni ta'limda mas'uliyatli va samarali qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ChatGPT, sun'iy intellekt, ta'lim texnologiyalari, individual ta'lim, akademik halollik, raqamli ta'lim, OpenAI, o'qituvchi, o'quvchi, transformatsion ta'lim.

Аннотация. Данная статья посвящена научному анализу преимуществ и проблем использования технологии искусственного интеллекта ChatGPT в образовании. В статье рассматривается влияние ChatGPT на деятельность учащихся и преподавателей, возможности индивидуализированного обучения, упрощение процесса подготовки уроков, а также такие вопросы, как академическая честность, безопасность данных и чрезмерная зависимость от технологий, на основе точных статистических данных и результатов исследований. В заключение даются практические рекомендации по ответственному и эффективному использованию ChatGPT в образовании.

Ключевые слова: ChatGPT, искусственный интеллект, образовательные технологии, индивидуализированное обучение, академическая честность, цифровое обучение, OpenAI, преподаватель, ученик, трансформационное обучение.

Abstract. This article is devoted to a scientific analysis of the advantages and problems of using ChatGPT artificial intelligence technology in education. The article examines the impact of ChatGPT on the activities of students and teachers, the possibilities of individualized learning, the simplification of the lesson preparation process, as well as issues such as academic integrity, data security, and over-reliance on technology, based on accurate statistical data and research results. In conclusion, practical recommendations are given for the responsible and effective use of ChatGPT in education.

Keywords: ChatGPT, artificial intelligence, educational technologies, individualized learning, academic integrity, digital learning, OpenAI, teacher, student, transformational learning.

Kirish

So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi butun dunyoda ta‘lim tizimini tubdan o‘zgartirishga olib kelmoqda. 2022-yil noyabrida OpenAI kompaniyasi tomonidan ishga tushirilgan ChatGPT dasturi atigi 5 kun ichida 1 million, 2 oy ichida esa 100 million foydalanuvchiga ega bo‘ldi - bu internet tarixidagi eng tez o‘sib boruvchi ilova hisoblanadi (Statista, 2023). Bunday jadal tarqalish ta‘lim jarayoniga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatdi.

ChatGPT (Chat Generative Pre-trained Transformer) - bu katta hajmdagi ma‘lumotlar asosida o‘qitilgan, tabiiy til bilan ishlash qobiliyatiga ega bo‘lgan neyron tarmoq modelidir. U savollarga javob berish, matn yozish, kod tuzish, tarjima qilish va boshqa intellektual vazifalarni bajarish imkoniyatiga ega. UNESCO (2023)

ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yil oxiriga kelib, dunyo bo'yicha 89 ta davlatda universitetlar va maktablar ChatGPT-ni ta'lim jarayoniga qanday integratsiya qilish masalasini rasman muhokama qildi.

O'zbekistonda ham raqamli ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. 2023-yilda qabul qilingan «Raqamli O'zbekiston - 2030» dasturi doirasida ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash rejalashtirilgan. Shu boisdan, ChatGPT kabi texnologiyalarning ta'limdagi afzalliklari va muammolarini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy ahamiyat kasb etadi.

ChatGPT-ning ta'limdagi afzalliklari

Individual ta'lim va moslashuvchanlik

ChatGPT-ning eng muhim ustunliklaridan biri - uning har bir o'quvchining bilim darajasi va ehtiyojlariga moslasha olishidir. McKinsey Global Institute (2023) tadqiqotiga ko'ra, ChatGPT yordamida o'qigan o'quvchilar an'anaviy usulda o'qiganlarga nisbatan o'quv materialini o'zlashtirish sur'atini o'rtacha 40% ga oshirdi. Stanford universiteti tadqiqotchilari esa ChatGPT-ni qo'llagan tabiiy fanlar o'quvchilarining test natijalarini 23% yaxshilanganini qayd etdi (Koedinger et al., 2023).

ChatGPT 24 soat, haftaning 7 kuni mavjud bo'lib, o'quvchiga qulay vaqtda savollariga darhol javob beradi. Bu, ayniqsa, qo'shimcha ta'lim olish imkoniyatlari cheklangan hududlarda yashovchi o'quvchilar uchun katta ahamiyat kasb etadi.

O'qituvchilar mehnat unumdorligini oshirish

OECD (2023) ma'lumotlariga ko'ra, o'qituvchilar ish vaqtining 40-50% ni ma'muriy vazifalar - dars rejalarini tuzish, test savollarini tayyorlash, uy vazifalarini tekshirish - egallaydi. ChatGPT bu jarayonlarni avtomatlashtirib, o'qituvchilarga o'quvchilar bilan bevosita muloqotga ko'proq vaqt ajratish imkonini beradi.

Purdue universiteti tomonidan 500 nafar o'qituvchi ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma shuni ko'rsatdiki, ChatGPT yordamida dars rejasini tayyorlash vaqti o'rtacha 64% ga qisqargan (Johnson & Lee, 2023). O'zbekistonlik o'qituvchilar orasida o'tkazilgan tadqiqotlar ham ushbu texnologiyaning darsga tayyorgarlik samaradorligini sezilarli darajada oshirishini tasdiqladi. [A1;45 b]

Ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

ChatGPT o'quvchilarga muhokama, debat va loyiha ishlarida hamkor sifatida xizmat qilishi mumkin. MIT Media Lab tadqiqotchilari (2023) ChatGPT bilan dialogli rejimda ishlagan o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'rsatkichlari 31% ga yaxshilanganini aniqladi. Texnologiya o'quvchilarga yangi g'oyalarni sinab ko'rish, noto'g'ri fikrlarini tuzatish va bilimlarini mustahkamlash uchun xavfsiz muhit yaratadi.

Til o'rganish va yozuv ko'nikmalarini takomillashtirish

British Council (2023) tadqiqotiga ko'ra, ChatGPT yordamida ingliz tilini o'rgangan o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalari 6 oyda an'anaviy usuldagi 12 oylik kursga teng darajada rivojlandi. Grammatik xatolarni tezkor tuzatish va izohlar berish imkoniyati tilni o'rganish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi.

ChatGPT-dan foydalanishdagi muammolar

Akademik halollik muammosi

ChatGPT-ning ta'limdagi eng muhim muammolaridan biri - akademik halollikning buzilishi xavfidir. Turnitin (2023) kompaniyasi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilning birinchi yarmida tekshirilgan 200 milliondan ortiq talaba ishidan 11 millioni (5,5%) ChatGPT yoki boshqa sun'iy intellekt vositalari yordamida yozilgan deb taxmin qilindi. International Center for Academic Integrity so'rovnomasiga

ko'ra, talabalarning 43% kamida bir marta akademik ishlarida ChatGPT-dan foydalanganini tan olgan.

Bu muammo an'anaviy baholash tizimini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Yechim sifatida ko'plab universitetlar og'zaki imtihon va amaliy topshiriqlarga ustuvorlik bermoqda. S.Rahimov (2023) ta'kidlaganidek, «sun'iy intellektga qarshi kurashish o'rniga, uning mavjudligini hisobga olgan holda yangi baholash mezonlarini ishlab chiqish zarur».

Noto'g'ri ma'lumotlar berish xavfi (hallucination)

ChatGPT ba'zan ishonchli tarzda noto'g'ri yoki to'qib chiqarilgan ma'lumotlar berishi mumkin - bu hodisa texnologiya sohasida «hallucination» deb ataladi. Nature (2023) jurnalida chop etilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ChatGPT-4 modeli ham ilmiy savollarga javob berishda 15-20% hollarda faktik xatoliklarga yo'l qo'yadi. Bu ta'limda jiddiy xavf tug'diradi, chunki o'quvchilar ChatGPT javoblarini tanqidiy tahlil qilmasdan to'g'ri deb qabul qilishi mumkin.

Raqamli tengsizlik muammosi

ChatGPT-dan foydalanish internet ulanishi va to'lov imkoniyatini talab qiladi. ChatGPT Plus obunasi oyiga 20 AQSh dollarini tashkil etadi. World Bank (2023) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining 37% hali ham barqaror internet ulanishiga ega emas. N.Qodirov (2023) o'z tadqiqotida O'zbekistonning qishloq hududlarida yashovchi o'quvchilarning 60% dan ortiqrog'i sifatli internet aloqasidan mahrum ekanligini qayd etdi. Bu esa texnologiya afzalliklaridan foydalanishda katta tengsizlikni keltirib chiqaradi.

Mustaqil fikrlash qobiliyatining pasayishi xavfi

American Psychological Association (2023) olib borgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning 67% ChatGPT yordamida bajariladigan vazifalarni

mustaqil bajarishdan ko'ra oson va tezroq ekanligini hisobga olib, texnologiyaga ortiqcha tayanmoqda. Bu esa o'quvchilarning o'z-o'zidan muammo hal qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Z.Yusupova (2024) o'z tadqiqotida ChatGPT-dan me'yoridan ortiq foydalanadigan o'quvchilarning yozma ish ko'nikmalarini rivojlantirish qiyinlashganini aniqladi.

Ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylik muammolari

ChatGPT bilan muloqot davomida kiritilgan ma'lumotlar OpenAI serverlarida saqlanadi va modelni takomillashtirish uchun ishlatilishi mumkin. Yevropa Ittifoqining GDPR qoidalariga muvofiq, bir qator Yevropa davlatlari (Italiya, Ispaniya) vaqtincha ChatGPT-ga kirishni chekladi. Bolalar va o'smirlarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish masalasi alohida qonuniy tartibga solishni talab qiladi.

Xulosa

ChatGPT ta'lim tizimida inqilobiy o'zgarishlar uchun katta salohiyatga ega bo'lib, bir qator jiddiy muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Texnologiyaning afzalliklari - individual ta'lim, o'qituvchi mehnat unumdorligini oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va til o'rganishni tezlashtirish - ta'lim sifatini tubdan yaxshilash imkonini beradi.

Biroq akademik halollik muammosi, noto'g'ri ma'lumotlar xavfi, raqamli tengsizlik va mustaqil fikrlash qobiliyatiga salbiy ta'sir - bu omillar texnologiyani mas'uliyatli qo'llashni talab qiladi. Ushbu maqola asosida quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

1. O'quv dasturlariga sun'iy intellekt savodxonligi fanini kiritish va o'quvchilarga ChatGPT-ni tanqidiy baholash ko'nikmalarini o'rgatish;
2. Baholash tizimini ChatGPT mavjudligini hisobga olgan holda qayta loyihalash - og'zaki imtihon va amaliy vazifalar ulushini oshirish;

3. O'qituvchilarni ChatGPT-ni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish;

4. Raqamli tengsizlikni kamaytirish maqsadida qishloq maktablariga sifatli internet ulanishini ta'minlash dasturlarini kengaytirish.

ChatGPT - bu vosita, u yeridan foydalanuvchining bilimi, mas'uliyati va maqsadiga bog'liq. To'g'ri qo'llanilganda, u XXI asr ta'limini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishga qodir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nazarov, B. (2024). Sun'iy intellekt va ta'lim: ChatGPT-ning o'zbek maktablarida qo'llanilishi. O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy axborotnomasi, 3(1), 45–58.

2. Rahimov, S. R. (2023). Raqamli ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari: imkoniyatlar va xavflar. Toshkent: «Fan va texnologiya» nashriyoti. 224 b.

3. Qodirov, N. X. (2023). O'zbekistonda raqamli tengsizlik va ta'lim sifati. Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 4(2), 112–126.

4. Yusupova, Z. T. (2024). ChatGPT-ning o'quvchilar yozma nutq ko'nikmalariga ta'siri: empirik tadqiqot. Zamonaviy ta'lim, 1(8), 33–44.

5. Toshmatov, A. va Holiqov, B. (2023). Raqamli ta'lim va sun'iy intellekt: O'zbekiston tajribasi. Pedagogika va psixologiya jurnali, 2(4), 67–79.

6. Koedinger, K. R., McLaughlin, E. A., & Heffernan, N. T. (2023). A deeper look at learning gains from ChatGPT-assisted instruction. Stanford University Press.

7. Johnson, M., & Lee, S. (2023). AI teaching assistants: How ChatGPT is changing lesson preparation. Journal of Educational Technology, 45(3), 211–229.

8. UNESCO. (2023). ChatGPT and artificial intelligence in higher education: Quick start guide. UNESCO Digital Library.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385146>

9. OECD. (2023). Artificial intelligence and education: Preparing our youth for a transformed world. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/dc3e8523-en>

10. Turnitin. (2023). AI writing detection: 2023 state of the field report. Turnitin LLC. <https://www.turnitin.com/ai-writing>

11. OpenAI. (2023). GPT-4 Technical Report. arXiv preprint arXiv:2303.08774.

12. World Bank. (2023). The State of Global Learning Poverty: 2023 Update. Washington, DC: World Bank Group.